

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เครื่องข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาเงื่อนไขและการขยายตัวของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม 2) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม และ 3) ศึกษาวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการศึกษาข้อมูล เอกสารของหน่วยงานองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ การเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่าย การร่วมประชุมในเวทีสาธารณะ การประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับแกนนำ ผู้ประสานงานเครือข่าย และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำ รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

เครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงามได้มีการดำเนินการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม ตั้งแต่การก่อตั้งเป็นเครือข่ายใน ปี พ.ศ.2542 จนถึงปัจจุบันนี้ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2550 นั้น เครือข่ายได้มีได้มีพัฒนาการในเรื่อง เงื่อนไขและการขยายตัวของเครือข่าย แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม รวมถึงวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่าย ซึ่งผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาดังนี้

5.1.1 เงื่อนไขและการขยายตัวของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม

การที่กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนนำเครือข่ายได้ร่วมกันในการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงามจังหวัดลำปาง ด้วยเงื่อนไขต่างๆที่เกิดขึ้น ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งในช่วงแรกเป็นระยะการก่อตั้งของเครือข่ายได้มีเงื่อนไข คือ ต้องการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายในการดูแลรักษาป่า เพราะการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละหมู่บ้านก่อนรวมกลุ่มกัน เป็นไปด้วยความลำบาก มีการขัดขวางการทำงานจากนายทุน เกิดความขัดแย้งกับนายทุน การอนุรักษ์ของหมู่บ้านไม่ประสบผลสำเร็จ จึงต้องหาเพื่อน หาเจ้าหมู่เพื่อรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายในการดูแลรักษาป่า ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นพลังต่อสู้กับอิทธิพลของนายทุน เมื่อรวมกลุ่มกัน

การที่กลุ่มแกนนำของหมู่บ้านโป่งน้ำร้อน นาจะลา และแม่ห้อม สามารถรวมตัวกันเป็นเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงามได้แล้ว จึงมีการขยายเครือข่ายไปยังหมู่บ้านที่อยู่ข้างเคียง ในการขยายเครือข่ายในระยะก่อตัวนั้น ได้ใช้กลไกของความเป็นญาติ เป็นเพื่อน และเป็นสมาชิกอาชีพเดียวกัน ในระยะนี้มีอุปสรรคคือได้รับการต่อต้านจากนายทุนที่สร้างกระแสขัดขวางการรวมกลุ่มกัน กลุ่มแกนนำเครือข่ายจึงแก้ไขปัญหาโดยใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมในการขยายเครือข่าย โดยเฉพาะลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม มีความสัมพันธ์ความเป็นเครือญาติสูง เครือข่ายจึงได้ใช้กลไกนี้ขยายเครือข่ายในช่วงแรก และต่อมาจึงได้ขยายไปยังกลุ่มเพื่อนกลุ่มที่เป็นสมาชิกอาชีพเดียวกัน จนสามารถขยายตัวได้จนมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 7 หมู่บ้าน ระยะการขยายเครือข่าย และการพัฒนาเครือข่าย ได้ใช้กลไกความเป็นเครือญาติ เพื่อน สมาชิกอาชีพเดียวกัน และเพื่อนสมาชิกอบต. สามารถขยายตัวได้จนในปี พ.ศ.2546 มีสมาชิก 19 หมู่บ้าน และในปี พ.ศ.2550 มีจำนวนสมาชิก 27 หมู่บ้าน

5.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม

ในระยะก่อตัวของเครือข่ายกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งเป็นแกนนำเครือข่ายได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมาเป็นแนวทางในการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่เกิดขึ้นในระยะระยะก่อตัว คือ แนวคิดความสัมพันธ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อมาในระยะการขยายเครือข่ายกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งเป็นแกนนำเครือข่ายได้ใช้แนวคิดที่เพิ่มขึ้นจากระยะการก่อตัวของเครือข่าย

5.1.3 วิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม

ในระหว่างการก่อตัวของเครือข่าย กลุ่มแกนนำเครือข่ายได้ใช้วิธีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนกันเรียนรู้กันแบบไม่เป็นทางการ โดยอาศัยวัดนาศาลาในการประชุมปรึกษาหารือกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และชักชวนหมู่บ้านต่างๆให้เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย ในระยะการขยายเครือข่ายและระยะการพัฒนาเครือข่ายได้ใช้วิธีการจัดการ คือ 1) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2) การตั้งกฎกติกาของเครือข่าย 3) การปฏิบัติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการทำฝายผสมผสานและการอนุรักษ์ป่า 4) การประชาสัมพันธ์ 5) การประยุกต์ใช้พิธีกรรมทางศาสนาร่วมกับจารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การบวชป่า และสืบชะตาป่า เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปพัฒนาการของเครือข่ายดังตารางที่ 5.1 ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงพัฒนาการของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม

ประเด็น	ระยะการก่อตัว (พ.ศ.2542-2543)	ระยะการขยายตัว (พ.ศ.2543 -2546)	ระยะการพัฒนาเครือข่าย (พ.ศ.2546 -2550)
เงื่อนไข	- ต้องการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายในการดูแลรักษาป่า	- ต้องการร่วมกันแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำและปัญหาการบุกรุกทำลายป่า - ต้องการผลักดันช้างของนายทุนให้ออกไปจากพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม - ต้องการขยายเครือข่ายให้มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น	- ต้องการร่วมกันทำฝายผสมผสานและการอนุรักษ์ป่าให้ต่อเนื่อง จากระยะที่ผ่านมา - ต้องการพัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น - ต้องการขยายเครือข่ายให้ครบทุกหมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม
การขยายตัว	ใช้กลไกของความเป็นญาติเป็นเพื่อน และเป็นสมาชิกอาชีพนิตยภัต	ใช้กลไกของความเป็นญาติเป็นเพื่อน เป็นสมาชิกอาชีพนิตยภัตเดียวกัน และเพื่อนสมาชิกอบต.	ใช้กลไกของความเป็นญาติ เป็นเพื่อน เป็นสมาชิกอาชีพนิตยภัตเดียวกัน และเพื่อนสมาชิกอบต.

ตารางที่ 5.1 แสดงพัฒนาการของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม (ต่อ)

ประเด็น	ระยะการก่อตัว (พ.ศ.2542-2543)	ระยะการขยายตัว (พ.ศ.2543 -2546)	ระยะการพัฒนาเครือข่าย (พ.ศ.2546 -2550)
แนวคิด	<ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดความสัมพันธ์ - มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม - แนวคิดเรื่องความเป็นเครือข่าย - เครือข่ายสิ่งแวดล้อม - แนวคิดเรื่องความเป็นเครือข่าย - แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม - แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดความสัมพันธ์ - มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม - แนวคิดเรื่องความเป็นเครือข่าย - ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม - แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน - แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน - แนวคิดศาสนากับสิ่งแวดล้อมร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับจารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 	<ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดความสัมพันธ์ - มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม - แนวคิดเรื่องความเป็นเครือข่าย - ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม - แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน - แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน - แนวคิดศาสนากับสิ่งแวดล้อมร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับจารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
วิธีการจัดการ	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - การตั้งกฎกติกาของเครือข่าย - การปฏิบัติการอนุรักษ์ - ได้แก่การทำฝายผสมผสานและการอนุรักษ์ป่า - การประชาสัมพันธ์ - การประยุกต์ใช้พิธีกรรมทางศาสนาร่วมกับจารีตประเพณีและความเชื่อของคนในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การบวชป่าและการสืบชะตาป่า 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - การตั้งกฎกติกาของเครือข่าย - การปฏิบัติการอนุรักษ์ - ได้แก่การทำฝายผสมผสานและการอนุรักษ์ป่า - การประชาสัมพันธ์ - การประยุกต์ใช้พิธีกรรมทางศาสนาร่วมกับจารีตประเพณีและความเชื่อของคนในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การบวชป่าและการสืบชะตาป่า

ตารางที่ 5.1 แสดงพัฒนาการของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม (ต่อ)

ประเด็น	ระยะการก่อตั้ง (พ.ศ. 2542-2543)	ระยะการขยายตัว (พ.ศ. 2543 -2546)	ระยะการพัฒนาเครือข่าย (พ.ศ. 2546 -2550)
ผลที่เกิดขึ้น	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถขยายสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 7 หมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น - การตัดไม้ทำลายป่าลดลง - แก้ไขการขาดแคลนน้ำได้ ชาวบ้านสามารถทำระบบประปาภูเขา 3 หมู่บ้าน - มีกฎระเบียบของเครือข่าย - สมาชิกเครือข่ายมีแนวเขตป่าที่ชัดเจน - การทำฝ่ายผสมผสานสามารถจัดขบวนการลากไม้ของนายทุนได้ - ผลักดันช้างของนายทุนออกไปจากพื้นที่ได้สำเร็จ - เกิดการยอมรับจากชาวบ้านสามารถขยายสมาชิกได้ 19 หมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น - การตัดไม้ทำลายป่าลดลง - แก้ไขการขาดแคลนน้ำได้ ชาวบ้านสามารถทำระบบประปาภูเขา 11 หมู่บ้าน - สมาชิกเครือข่ายมีแนวเขตป่าที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น - เกิดการยอมรับจากชาวบ้านสามารถขยายสมาชิกได้ 27 หมู่บ้าน
ได้รับการสนับสนุน	<ul style="list-style-type: none"> - โครงการส่งเสริมเกษตรทางเลือกฯ - วิทยาลัยการศึกษาด้านน้ำแม่เสริม 	<ul style="list-style-type: none"> - ที่ว่าการอำเภอเสริมงาม - หน่วยจัดการต้นน้ำแม่เสริม - หน่วยจัดการต้นน้ำแม่เลียง - โครงการส่งเสริมเกษตรทางเลือกฯ - กองทุนเพื่อสังคม (SIF) - อบต.เสริมซ้าย เสริมขวา และเสริมกลาง - สสส. ภายใต้โครงการบ้านจุ่มเมืองเย็น - เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำปาง 	<ul style="list-style-type: none"> - ที่ว่าการอำเภอเสริมงาม - หน่วยจัดการต้นน้ำแม่เสริม - หน่วยจัดการต้นน้ำแม่เลียง - โครงการส่งเสริมเกษตรทางเลือกฯ - อบต.เสริมซ้าย เสริมขวา และเสริมกลาง - สสส. ภายใต้โครงการบ้านจุ่มเมืองเย็น - UNDP - มูลนิธิ CCF

5.2 การอภิปรายผล

5.2.1 เงื่อนไขและการขยายตัวของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม

เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เกิดขึ้นมาจากการรวมตัวของกลุ่มบุคคลซึ่งเป็นแกนนำในหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยมีเป้าหมายในการกลุ่มกันเป็นเครือข่าย เพื่อร่วมกันจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ปัญหาการบุกรุกทำลายป่า เพราะปัญหาดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นี้ ชาวบ้านได้อาศัยพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต ทั้งผลิตภัณฑ์จากป่าเป็นแหล่งอาหาร และสมุนไพร อาศัยน้ำจากลำน้ำแม่ต้า และลำน้ำสาขาในการอุปโภค-บริโภค การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ เมื่อป่าถูกทำลาย ทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติแห้งขอด ประปาภูเขาหยุดไหล ชาวบ้านเดือดร้อนจากการขาดน้ำอุปโภค-บริโภค สัตว์เลี้ยงของชาวบ้านล้มตายจำนวนมาก

ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำนั้นเกิดจากการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะนายทุนหรือบุคคลภายนอกที่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ดังนั้นการแก้ไขปัญหาต้องเริ่มที่มนุษย์ที่อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับความสะดวกต้องลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง แต่การแก้ไขปัญหาด้วยเพียงลำพังกลุ่มใด หมู่บ้านใด หมู่บ้านหนึ่งไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ลุ่มน้ำเกิดจากการสนับสนุนของนายทุนดังกล่าวข้างต้น ซึ่งนายทุนมีอิทธิพลสูง การจัดการปัญหาให้สำเร็จเพียงลำพังกลุ่มคนเล็กๆ ในหมู่บ้านเดียวจึงเป็นไปได้ยาก จึงต้องรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายในการดูแลรักษาป่า เพื่อหาเพื่อน หาเจ้าหมู่ ผู้ที่มีอุดมการณ์ มีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่ามาแล้วเหมือนกัน มาช่วยเหลือกัน ปรึกษาหารือกัน รวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายเพื่อให้มีเพื่อนในการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดเป็นพลังในการต่อสู้กับอิทธิพลของนายทุน จึงจะทำให้การจัดการปัญหาในพื้นที่ประสบผลสำเร็จ ดังที่นฤมล นิวาทร(2543) ได้กล่าวว่า การกลุ่มกันเป็นเครือข่ายก็เพื่อต้องการเพื่อน มีหมู่ มีพวกในการทำงาน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน และพระมหาสุทนต์ อากาศโร (2547) ได้กล่าวว่า ด้วยสถานการณ์ปัญหาที่เกินความสามารถของกลุ่ม หรือองค์กรใด องค์กรหนึ่งที่จะดำเนินการแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มกันเกิดเป็นพลังของกลุ่มเครือข่ายในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ในการสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย กลุ่มแกนนำเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงามได้มีการแสวงหาพันธมิตร หาเพื่อนจากหมู่บ้านที่มีแนวคิด มีปัญหาความขัดแย้งกับนายทุน และมีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่ามาก่อน แล้วกลุ่มแกนนำจึงเข้าไปชักชวนให้เข้า

ในการประสานสัมพันธ์ของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงามเริ่มจากกลุ่มเล็กๆเพียงกลุ่มแกนนำของ 3 หมู่บ้าน แล้วขยายแนวคิดไปสู่หมู่บ้านที่ใกล้เคียงกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายที่ขยายใหญ่ขึ้น ทั้งด้านจำนวนสมาชิก พื้นที่ เป้าหมาย และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เมื่อมีจำนวนสมาชิกเครือข่ายเพิ่มขึ้นจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้น มีการร่วมคิดหาปัญหาที่เป็นภาพรวมของทั้งลุ่มน้ำ ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาจากประสบการณ์ที่เคยทำแล้ว และได้รับผลสำเร็จ แล้วสรุปร่วมกันในการตัดสินใจถึงวิธีการที่จะนำมาจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ เช่น ในระยะการขยายตัวของเครือข่ายกลุ่มแกนนำเครือข่ายได้ร่วมกันหาปัญหาที่มีผลกระทบร่วมกัน คือปัญหาการขาดแคลนน้ำ กลุ่มแกนนำเครือข่ายจึงได้ร่วมกันหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเครือข่าย และได้ตัดสินใจนำวิธีการปฏิบัติการอนุรักษ์โดยการทำฝายผสมผสานควบคู่กับการอนุรักษ์อย่างเช่นที่บ้าน โป่งน้ำร้อน ได้ทดลองทำมา และกำลังจะได้รับผลดี จึงนำวิธีการดังกล่าวมาให้สมาชิกเครือข่ายได้นำไปปฏิบัติ หากสมาชิกที่เข้ามาใหม่และยังไม่เคยปฏิบัติก็ให้ไปศึกษาดูงานที่บ้าน โป่งน้ำร้อน ซึ่งต่อมาการกระทำดังกล่าวเกิดผลดี สามารถแก้ไขการขาดแคลนน้ำ การบุกรุกทำลายป่าได้ ในระยะต่อมาซึ่งเป็นระยะการพัฒนาเครือข่าย กลุ่มแกนนำเครือข่ายจึงต้องการให้สมาชิกปฏิบัติการอนุรักษ์ป่า และทำฝายผสมผสานที่เกิดผลสำเร็จ และทำต่อเนื่องจากระยะที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการจัดการปัญหาการขาดแคลนน้ำและการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่ให้คลี่คลายลงไป การกระทำของกลุ่มเครือข่ายดังกล่าวก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้แกนนำเครือข่ายมีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้นทำให้เกิดพลังในการต่อสู้กับกลุ่มนายทุนและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆในพื้นที่ลุ่มน้ำ ดังที่พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ(2547) ได้กล่าวไว้เช่นนั้น นอกจากนี้การที่เครือข่ายมีการเจริญเติบโตมากขึ้น มีสมาชิกเพิ่มขึ้น ทำให้มีการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำได้กว้างขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงถูกทำลายลดลง ด้วยการทำงานจัดการปัญหาในลักษณะเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำให้ปัญหาความสัมพันธ์มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำที่เลวลงกลับได้รับการฟื้นฟูสภาพให้ดีขึ้น และสังคมก็จะอยู่กันอย่างเป็นมิตร มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น ก่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

การที่สมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงามได้ร่วมกันทำงานแก้ไขปัญหาแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ ปัญหาบุกรุกทำลายป่า และสามารถผลักดันช้างของนายทุนให้

(1) ความสัมพันธ์ทางสังคม

ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติสูง ทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเครือข่ายได้อาศัยกลไกนี้ในการขยายเครือข่าย เพราะ ในระยะก่อตัวของเครือข่ายนั้น กลุ่มแกนนำเครือข่ายได้รับการต่อต้านจากนายทุน การขยายตัวโดยใช้กลไกอื่นยังไม่สำเร็จ เพราะช่วงแรกยังไม่มีใครกล้าที่จะมาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย ดังนั้นจุดเริ่มต้นจึงต้องเริ่มจากการอาศัยความเป็นญาติกันในการสร้างเครือข่าย ชักชวนญาติเข้ามาทำงานร่วมกันช่วยเหลือกันจนสามารถขยายเครือข่ายได้ เช่น แกนนำบ้านนาจะลาไปชักชวนแกนนำบ้านดงหนองจอก และบ้านสบแม่ท่าซึ่งเป็นเครือญาติกันให้มาร่วมกันทำงานเป็นเครือข่าย เป็นต้น ดังที่ประเวศ วะสี (อ้างในชูชัย ศุภวงศ์และคณะ, 2539) ได้กล่าวไว้ว่า ชุมชนที่มีความเป็นอยู่แบบเครือญาติกันนั้น จะมีการช่วยเหลือกันค้ำจุนกัน เช่นเดียวกับงานวิจัยที่ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล (2538) ได้พบว่า ปัจจัยหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายชุมชนคือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ จะทำให้นำไปสู่การพบปะ ช่วยเหลือเกื้อกูล และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมถึงที่สุนันตรา พุทธิมา (2539) ได้พบว่าสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้นำเกษตรประสพผลสำเร็จ ก็คือ การพึ่งพาระบบเครือญาตินั่นเอง เมื่อมีการขยายตัวในกลุ่มเครือญาติได้แล้ว ต่อจากนั้นเครือข่ายจึงมีการขยายไปยังกลุ่มของเพื่อน หมู่บ้านที่เป็นสมาชิกมาปนกิจเดียวกัน และกลุ่มเพื่อนสมาชิกอบต. เป็นต้น

(2) การได้รับผลประโยชน์

การได้รับประโยชน์ในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญ กลุ่มแกนนำเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงามจึงได้ร่วมกันคิดวิธีที่ทำให้หมู่บ้านอื่นเห็นประโยชน์จากการเป็นสมาชิกของเครือข่าย จึงจะทำให้หมู่บ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้าสนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย โดยกลุ่มแกนนำเครือข่ายได้ให้หมู่บ้านสมาชิกเครือข่ายร่วมกันทำฝายผสมผสานควบคู่กับการอนุรักษ์ป่า จนทำให้หมู่บ้านอื่นเห็นประโยชน์ของการทำกิจกรรมดังกล่าวว่าสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำและปัญหาการบุกรุกทำลายป่าได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น

(3) ผู้นำหรือแกนนำเครือข่าย

ผู้นำหรือแกนนำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานของกลุ่มหรือเครือข่าย ซึ่งผู้นำเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงามนั้น โดยเฉพาะประธานเครือข่ายเป็นบุคคลที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สูง ซึ่งวิเคราะห์จากการที่เคยเป็นบุคคลที่มีอาชีพตัดไม้ขายมาก่อน เมื่อเห็นสัตว์เลื้อยคลานตายจากการขาดน้ำ จึงเกิดความตระหนัก และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการตัดสินใจเลิกตัดไม้ขายโดยทันที และไม่หวนกลับไปตัดไม้ขายอีก พร้อมกันนั้นได้นำเหตุการณ์ที่ตนเองประสบมาไปชักชวนกลุ่มคนในหมู่บ้านให้ลุกขึ้นมาช่วยกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของหมู่บ้านไว้ไม่ให้นายทุนเข้ามาทำลาย เพื่อให้คนในหมู่บ้าน และลูกหลานมีป่า มีน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ด้วยอิทธิพลของนายทุนมีมาก การทำงานบ้านเดี่ยวจึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก จึงไปชักชวนกลุ่มแกนนำหมู่บ้านนาจะลา และแม่ห้อม ให้มาทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้ถึงผู้นำว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสำเร็จของเครือข่าย การจะทำให้เครือข่ายเข้มแข็งนั้นขึ้นอยู่กับผู้นำ ที่จะทำให้เครือข่ายเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพที่พึงประสงค์ได้ เพราะผู้นำเป็นผู้ต้องไปชักชวน โน้มน้าวบุคคลอื่นให้เห็นความสำคัญของการมารวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันจัดการปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ถ้าหากขาดผู้นำแล้ว เครือข่ายคงเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะสิ่งที่จะต้องชักนำคนอื่นให้มาร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ต้องมีศิลปะ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี ต้องปฏิบัติตนให้เป็น

ตั้งแต่ระยะก่อตั้ง-ปัจจุบันนี้ เป็นเวลา 9 ปี แล้ว ผู้นำรุ่นบุกเบิกรุ่นแรกๆ ต่างก็มีอายุมากแล้ว และผู้นำหลายๆหมู่บ้านที่ร่วมกันก่อตั้งเป็นเครือข่ายได้ชราภาพกันหลายคน เช่นผู้นำบ้านแม่ห้อม บ้านนาจะลา เมื่อมีการประชุมระดับเครือข่ายได้มอบหมายให้ผู้อื่นมาแทน ถ้าผู้นำรุ่นนี้ไม่สามารถดำเนินงานได้แล้ว เครือข่ายก็จะขาดผู้นำ ขาดขวัญ ขาดกำลังใจในการต่อสู้กับอิทธิพลของนายทุน กลุ่มแกนนำเครือข่ายจึงต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมา เพื่อที่จะมาสืบทอดการทำงานของผู้นำรุ่นเก่า เพราะว่าผู้นำจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้เครือข่ายเกิดความยั่งยืนต่อไป แต่ขณะนี้เครือข่ายยังไม่ได้มีกระบวนการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ในการสืบทอดการทำงานที่ชัดเจน อำนาจการตัดสินใจยังอยู่ที่ผู้นำรุ่นเก่า ผู้วิจัยคิดว่าการจะทำให้เครือข่ายยั่งยืนต่อไปนั้น เครือข่ายต้องสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาทำงานร่วมกับคนรุ่นเก่า และต้องเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ และมีจิตสำนึกในการที่จะทำงานให้กับส่วนรวมสูง เมื่อผู้นำรุ่นใหม่สามารถทำงานได้อย่างเข้มแข็งแล้ว กลุ่มแกนนำรุ่นเก่าก็ปรับบทบาทหน้าที่ช่วยชี้แนะการทำงาน เสริมประสบการณ์และเสริมส่วนขาดให้กับผู้นำรุ่นใหม่ เครือข่ายก็จะก้าวต่อไปอย่างมั่นคงต่อเนื่อง เกิดความยั่งยืนต่อไป

5.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม

การที่มนุษย์ได้เข้าไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำ แล้วทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง จึงมีผลกระทบต่อสังคมมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ มนัส สุวรรณ (2539) ได้กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นระบบของความสัมพันธ์ที่มีลักษณะการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เมื่อมีการทำลายระบบนิเวศ มีการตัดไม้ทำลายป่าย่อมเกิดความเสียหายกับระบบนิเวศ และความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์ เพราะมนุษย์ยังจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต ในกรณีของกลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงามได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากนายทุนได้เข้าไปการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง เกิดความแห้งแล้งขึ้น ในฤดูร้อนน้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาติแห้งขอด ประปาภูเขาหยุดไหล สัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ล้มตายจำนวนมาก แกนนำในหมู่บ้านได้รับรู้ถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อพบปัญหาขั้นวิกฤติกลุ่มแกนนำจึงลุกขึ้นรวมกลุ่มกันในการแก้ไขปัญหาในหมู่บ้านของตนเอง แต่ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ และซับซ้อน เกี่ยวข้องกับผู้คนหลายด้าน ทั้งการที่ต้องต่อสู้กับนายทุนซึ่งมีอิทธิพล

หลักการอนุรักษ์ที่กลุ่มแกนนำเครือข่ายได้นำมาใช้เป็นแนวทางอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม คือ ยึดหลักการดูแลรักษาป่าไม้ให้ถูกทำลายลงไปมากกว่านี้ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กลับมามีสภาพที่เหมือนเดิม ซึ่งวิธีการที่นำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม คือ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตั้งกฎกติกาของเครือข่าย การปฏิบัติการอนุรักษ์ ได้แก่ การทำฝายผสมผสาน และการอนุรักษ์ป่า การประชาสัมพันธ์ และการประยุกต์ใช้พิธีกรรมทางศาสนาร่วมกับจารีตประเพณีและความเชื่อของในท้องถิ่น ได้แก่ การบวชป่า และการสืบชะตาป่า บางพื้นที่ยังมีการการเลี้ยงผีขุนน้ำด้วย สอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์ของเกษม จันทรแก้ว (2542) ที่ได้ให้หลักการอนุรักษ์ไว้ว่า การอนุรักษ์เป็นการทำสิ่งที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น เก็บรักษาสิ่งที่หายากไว้ และวิธีการอนุรักษ์นั้น ได้แก่ การใช้ต้องมีการใช้อย่างยั่งยืน มีการเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต

การที่จะทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืนนั้น เครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงามได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยมีการพัฒนาพื้นที่บ้านโป่งน้ำร้อนให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบในการตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของเครือข่ายขึ้นมา เพื่อเป็นสถานที่สาธิต และฝึกอาชีพต่างๆที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าให้กับชุมชน ทำให้สมาชิกเครือข่ายเห็นว่าคนในพื้นที่สามารถดำรงชีวิตที่ดีได้โดยป่าไม้ไม่ถูกทำลาย ขณะเดียวกันชุมชนสามารถพึ่งพิงป่าและผลิตภัณฑ์จากป่าเพื่อเป็นปัจจัยใช้ในการดำรงชีวิต มีพืชผักที่ผลิตได้ในชุมชน มีแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภค-บริโภค อย่างพอเพียง เกิดการพึ่งตนเอง และทำให้ประชาชนที่ร่วมกันอนุรักษ์แล้วจะไม่หวนกลับไปตัดไม้ขายอีก ป่าและคนจึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล จึงจะเป็นการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนได้ ดังที่มนัส สุวรรณ (2549) ได้กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวทางที่สำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆภายในระบบนิเวศที่มีมนุษย์เป็นองค์ประกอบนั้นมีความสมดุลจึงจะนำไปสู่ความยั่งยืนในที่สุด

การดำเนินการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลุ่มแกนนำเครือข่ายได้ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ หากประชาชนร่วมมือกันแล้ว

นอกจากนี้ในการแก้ไขปัญหาก็ประสบความสำเร็จนั้น กลุ่มแกนนำเครือข่ายยังได้ประสานงานหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เช่น ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของอำเภอ ตำรวจ หน่วยจัดการต้นน้ำในการผลักดันช้างให้ออกไปจากพื้นที่ที่ได้สำเร็จในปี พ.ศ.2546 เป็นต้น ซึ่ง ชูเกียรติ ลีสวรรณ์ (2546) ได้กล่าวไว้ว่าการแก้ปัญหานั้นต้องร่วมมือกันทั้งภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และประชาชนทุกกลุ่ม จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ ประกอบกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และในปัจจุบันนี้ยังมีรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2550 สภาว่่างรัฐธรรมนูญ (2550) กล่าวถึงในมาตรา 85 (1) ได้บัญญัติไว้ว่าต้องให้ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาคด้วย และ(4) บัญญัติให้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมถึง(5) การส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนการควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชนนั้น ประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานดังกล่าวด้วย

กลุ่มแกนนำเครือข่ายยังได้ประยุกต์ใช้แนวคิดทางศาสนา ร่วมกับจารีตประเพณีความเชื่อของคนในท้องถิ่น เช่นการบวชป่า และการสืบชะตาป่า เข้ามาช่วยสนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ให้มากขึ้น ทั้งนี้แนวคิดต่างๆที่เครือข่ายนำมาใช้นั้น มีการผสมผสานกัน ส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกันในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ให้มีประสิทธิภาพ ให้สอดคล้องกับเงื่อนไข สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้สามารถจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำไม่ถูกทำลายไปจนเกินขีด

5.2.3 วิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อม อำเภอเสริมงาม

วิธีการหรือกลยุทธ์ที่กลุ่มแกนนำเครือข่ายได้นำมาใช้ในกระบวนการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ดำ อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง วิธีการหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายมีความสำเร็จในการดำเนินงานคือ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มเครือข่าย

กลุ่มแกนนำเครือข่ายได้ให้ความสำคัญในวิธีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพราะ ได้ใช้วิธีนี้ในการร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ร่วมระดมความคิดเห็นในการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเพื่อหาเพื่อน หาเจ้าหมูในการช่วยกันดูแลรักษาป่า หากลไกลในการขยายเครือข่าย วิธีการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันตามเงื่อนไขของเครือข่ายที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา การแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน มีการร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานในหมู่บ้านของตนเองให้กับเพื่อนๆสมาชิกได้รับรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันในกลุ่มเครือข่าย และร่วมกันพิจารณา ประเมินสิ่งที่ปฏิบัติแล้วได้ผลดี ก็ดำเนินการต่อไปให้ต่อเนื่องรวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้กลุ่มแกนนำเครือข่ายสามารถแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และสอดคล้องบริบทของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ ดังที่พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547) ได้กล่าวไว้ว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้ และรับ การระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการจัดการของเครือข่าย และเป็นกลไกผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเช่นเดียวกับ จุฑาทิพย์ ภัทราวาท(2549) ที่กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้เกิดพลังความสามัคคี เกิดความร่วมมือในการฟันฝ่าอุปสรรคให้บรรลุเป้าหมาย และทำให้เครือข่ายเกิดความยั่งยืน นอกจากนี้เครือข่ายยังได้ใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นเวทีในการร่วมกันประเมินผลการทำงานของเครือข่าย ว่ามีความสำเร็จ หรือมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง เพื่อร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหา

สำหรับวิธีการปฏิบัติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายป่าชุมชนและสิ่งแวดล้อมอำเภอเสริมงาม ที่ได้รับผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมคือ การทำฝายผสมผสานควบคู่กับการอนุรักษ์ป่า เพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันคือ การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ และการบุกรุกทำลายป่า ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวถือเป็นกฎข้อที่สำคัญของเครือข่ายที่สมาชิกเครือข่ายทุก

นอกจากนี้กลุ่มแกนนำเครือข่ายยังพบอีกว่า การทำฝายผสมผสานที่สมาชิกร่วมเครือข่ายกันทำขึ้นนั้น ยังมีประโยชน์ในการชะขวางนายทุนในการนำช้างขึ้นไปลากไม้ลงจากป่าได้อีกด้วย เพราะฝายที่สร้างไว้ทับเส้นทางที่ช้างจะลากไม้ออกจากป่า เมื่อชาวบ้านร่วมกันทำฝายผสมผสานหลายๆบ้าน ก็จะชะขวางการตัดไม้ทำลายป่าของนายทุนเป็นพื้นที่ที่กว้างออกไป เป็นการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ปัญหาการทำลายป่าในภาพรวมดีขึ้น และเกิดความความชุ่มชื้นในพื้นที่ การปฏิบัติการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายได้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมดังกล่าว และสามารถจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน จนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวในปี พ.ศ. 2547 จากบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) เป็นผู้มอบให้ ทำให้หมู่บ้านอื่นได้เห็นผลงาน และได้เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการดังกล่าวได้เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายมากขึ้น ทำให้เครือข่ายสามารถขยายในพื้นที่ได้กว้าง และเครือข่ายมีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

1) เพื่อพัฒนาให้เครือข่ายเกิดความยั่งยืน กลุ่มแกนนำเครือข่ายจำเป็นจะต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และการทำงานเพื่อส่วนรวม เข้ามาบริหารจัดการสืบทอดการ

2) ด้วยสถานการณ์ปัญหาต่างๆในพื้นที่ลุ่มน้ำในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป และมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้องร่วมกันทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน ควรให้การส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆของสมาชิกเครือข่ายให้เกิดความต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเกิดความยั่งยืนต่อไป

3) เนื่องจากเครือข่ายมีการขยายตัวมากขึ้น เครือข่ายไม่สามารถแก้ไขปัญหายั่งยืนให้กับสมาชิกได้ทั้งหมด เพราะแต่ละบริบทของพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยมีความแตกต่างกัน ควรมีการจัดตั้งเครือข่ายในกลุ่มน้ำย่อยขึ้น เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำแม่เลียง แม่เสริม แม่ลา เพื่อบริหารจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มน้ำย่อย และเครือข่ายระดับอำเภอมีบทบาทในการบริหารจัดการในภาพรวมของกลุ่มน้ำทั้งหมดของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม

4) เครือข่ายต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานให้ทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อันจะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ต่อไป พร้อมกันนี้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยังเป็นการประเมินผลการดำเนินการของเครือข่าย ทำให้ได้ทราบปัญหาอุปสรรค รวมถึงแนวทางที่ปรับเปลี่ยนพัฒนางานจัดการปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายให้ก้าวหน้าต่อไปในอนาคต

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย

งานวิจัย เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม ยังมีข้อจำกัด ทั้งทางด้านเวลา งบประมาณ และประสบการณ์ของผู้วิจัยเองทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถศึกษาได้ครอบคลุมทั้งหมด การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นบทวิเคราะห์เบื้องต้น หากผู้สนใจจะทำงานวิจัยลักษณะนี้ต่อไปควรทำดังนี้

- 1) ควรมีทีมงานที่หลากหลายสาขาวิชา ร่วมกันทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน จะทำให้งานวิจัยมีประโยชน์ต่อชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ
- 2) ควรมีการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพด้วย เพื่อให้ผลการวิจัยนั้นมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประเด็นอื่นๆ เช่น การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังปัญหาไฟป่าโดยเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นต้น
- 4) ควรมีการศึกษาด้านข้อมูลทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า อำเภอเสริมงาม สำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานทางด้านวิชาการให้แก่เด็ก และเยาวชน นักเรียน นักศึกษา รวมถึงผู้ที่สนใจในการศึกษาในด้านนี้
- 5) ควรมีการวิจัยการสร้างเครือข่ายระดับเยาวชน ตั้งแต่เด็กที่อยู่ในโรงเรียน โดยให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึก ด้านทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่เป็นเด็ก และเยาวชน (พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ และคณะ, 2547) พร้อมกับมีการขยายผลไปสู่เยาวชน และชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป